

Recenzija

Katja Košir in Tanja Špes, ur., *Celostni pristop k medvrstniškemu nasilju*

Minea Rutar

Univerza v Mariboru, Slovenija

minea.rutar@um.si

 © 2025 Minea Rutar

Medvrstniško nasilje je eden najresnejših izzivov v šolskem kontekstu: pomembno lahko zaznamuje učence, povzroča stisko staršem in hkrati pedagoškemu delavcu predstavlja veliko odgovornost. Monografija *Celostni pristop k medvrstniškemu nasilju: psihosocialni konteksti in raziskovalne strategije* (2025), katere urednici sta prof. Katja Košir in Tanja Špes, se te pomembne teme loteva tako, da sistematično predstavi nekatere ključne psihosocialne značilnosti na ravni šolskega oddelka (razreda) in učencev v zgodnjem mladostništvu. Tako ponuja celovit pregled tem, vezanih na psihosocialne dejavnike, povezane z medvrstniškim nasiljem. Prav ta poudarek na razumevanju socialne dinamike razreda kot ključnega konteksta učenja in oblikovanja vedenja mladostnikov je eden glavnih prispevkov monografije, katere izhodišče je predpostavka, da je učinkovitost preventivnih programov medvrstniškega nasilja odvisna od psihosocialnih značilnosti razrednih okolij.

V monografiji raziskovalci medvrstniškega nasilja iz štirih raziskovalnih organizacij predstavljajo ključne ugotovitve dveh raziskav, izvedenih v okviru projekta Socialni kontekst kot dejavnik medvrstniškega nasilja: kako z oblikovanjem pozitivne vrstniške kulture prispevati k vključujoči šoli? V prvih 12 poglavjih so v knjigi predstavljene ugotovitve vzdolžne raziskave s tremi merjenji v šolskem letu 2022/23, ki je preučila odnos med kazalniki socialne dinamike v razredu (značilnostmi socialnega delovanja razreda), psihosocialnimi lastnostmi posameznikov in vključenostjo učencev v medvrstniško nasilje. Pri tem avtorji vseskozi poudarjajo pomen lastnosti socialnega delovanja razreda, ki je bilo v predhodnih raziskavah in preventivnih programih pogosto manj upoštevano. Natančno predstavijo vlogo razrednih norm, moralne (ne)zavzetosti razreda in kako ta prispeva k vključenosti učencev v medvrstniško nasilje.

Na ravni posameznikov podrobno opišejo odnos med različnimi obli-

kami nasilja. Za zaposlene v šolah je posebej povedna njihova ugotovitev, da obstajajo pomembne razlike v psihosocialnih značilnostih učencev, ki le doživljajo nasilje, ter učencev, ki ga izvajajo in doživljajo, ter da se vlogi nasilneža in žrtve pogosto prepletata, učenci pa lahko med vlogami prehajajo.

Poleg tega celovito predstavijo, kako se različni socialni cilji mladostnikov (miselne predstave o socialnih izidih, ki jih oseba želi doseči z vrstniškimi interakcijami) povezujejo z vključenostjo tako v izvajanje kot doživljanje in opazovanje medvrstniškega nasilja. Zanimiva je ugotovitev, da se z nasiljem ne povezujejo le socialni cilji priljubljenosti, temveč tudi socialni cilji sprejetosti, ki se jih sicer običajno povezuje predvsem s prosocialnim in manj agresivnim vedenjem. Ta ugotovitev prinaša dragocen vpogled v razumevanje glede individualnih razlik vključenosti učencev v medvrstniško nasilje. S tem povezan je uvid, da se priljubljenost v obdobju mladostništva povezuje tako s pozitivnimi kot z negativnimi lastnostmi, saj mladostniki skušajo doseči, ohraniti in povečati svoj socialni status v razredu tako z agresivnimi kot s prosocialnimi vedenji, zaradi česar je nekatere oblike nasilja včasih težje prepoznati.

Razumevanje dejavnikov medvrstniškega nasilja na ravni razreda osvetljujejo tudi ugotovitve o tem, kako se pripadnost sociometričnim skupinam povezuje z izvajanjem in doživljanjem nasilja. Posebej zanimivo je, da skupina kontroverznih učencev vse tri oblike nasilja (telesno, besedno in odnosno) izvaja najpogostejše, čeprav to skupino drugi učenci zaznavajo kot hkrati agresivnejšo in družabnejšo, zato se jo včasih spregleda.

Poleg opazovanja in izvajanja medvrstniškega nasilja avtorji celovito predstavijo tudi pojav opazovanja medvrstniškega nasilja ter opišejo nekatere ključne psihosocialne lastnosti opazovalcev medvrstniškega nasilja. Tekom razprave opozorijo, da je opazovalcev več kot izvajalcev in žrtev, ter predstavijo glavne razloge, zakaj se mladostniki na medvrstniško nasilje, ki ga opazujejo, pogosto ne odzivajo aktivneje. Opišejo ključne pojave, kot so učinek opazovalca, odnos z žrtvijo in tveganje, da sami znižajo svoj socialni status. Pomemben je že uvid, da se je učencem, ki izvajajo nasilje, pogosto težko upreti, ker tudi opazovalci želijo ohraniti socialno sprejetost in socialni status v razredu.

Tekom celotne monografije avtorji opozarjajo na pomen razumevanja socialne motivacije učencev, ki je v ozadju dinamike medvrstniškega nasilja. Posebej je koristno, da predstavijo značilnosti razredov, kjer je medvrstniškega nasilja več, kar lahko pedagoškim delavcem pomaga, da ta pojav hitreje zaznajo in učinkoviteje posežejo vanj. Kot pomembne

psihosocialne značilnosti razredov za razumevanje medvrstniškega nasilja avtorji izpostavijo predvsem izrazite razredne hierarhije; razredne norme, ki povezujejo priljubljenost z agresivnostjo (tj. norme, da je mogoče priljubljenost dosegati z agresivnim vedenjem); moralno nezavezatost (razliko med zavedanjem, da moralni problem obstaja, in vedenjem, ki bi ta problem lahko naslovlilo, kar se npr. opravičuje s pojmovanjem nasilja kot upravičenega); odnose med učitelji in učenci. Sploh izrazite razredne hierarhije in norme, ki povezujejo priljubljenost z agresivnostjo, povečujejo tveganje za nasilje. Prav tako so dejavnik tveganja izraziteje izraženo prizadevanje za priljubljenost, več negotovosti učencev glede lastnega socialnega položaja ter manj pozitivnih odnosov z učitelji. Pomembno sporočilo za učitelje je, da je manj medvrstniškega nasilja v razredih, kjer učenci zaznavajo več avtoritativnega vodenja učiteljev, ki vključujejo tako strukturo kot socialno oporo. V luči tega izpostavijo vlogo podpornih odnosov z učitelji in zaznane socialne opore vrstnikov kot pomembnih varovalnih dejavnikov nasilja. Ena najspodbudnejših ugotovitev je, da lahko s spodbujanjem socialnega in čustvenega učenja ter krepitvijo odnosne kompetentnosti učiteljev prispevamo k preprečevanju in zmanjševanju medvrstniškega nasilja.

Poleg poglobljenega opisa značilnosti razredov kot pomembnih pri razumevanju razlik v vključenosti učencev v medvrstniško nasilje je ena ključnih odlik monografije njena izčrpna predstavitev metodologije, ki vključuje tako kvantitativno, večravensko vzdolžno raziskavo kot fokusne skupne za validacijo smernic in priporočil za preprečevanje medvrstniškega nasilja. Kvantitativna raziskava temelji na samoocenjevalnih vprašalnikih in vrstniških imenovanjih, ki omogočajo vpogled v procese izbire prijateljev, kar sledi priporočilom za triangulacijo različnih raziskovalnih metod. Kvantitativnost omogoča informacije o pojavnosti, značilnostih, korelatih in napovednikih medvrstniškega nasilja, kvalitativnost pa nudi bogat vir informacij, ki omogočajo validacijo smernic za preprečevanje nasilja, ki so jih pripravili avtorji.

Glavna kvaliteta monografije pa je sploh za zaposlene v šolstvu širok nabor naptokov za pedagoško prakso, tj. smernic za preprečevanje medvrstniškega nasilja v mladostništvu, katerih smiselnost in ustreznost so preverili še s fokusnimi skupinami. Te upoštevajo posebnosti v socialni dinamiki, tj. socialne lastnosti delovanja razreda, in pa vrsto psihosocialnih dejavnikov na ravni posameznika, kar je glavna prednost v primerjavi z obstoječimi programi za preprečevanje medvrstniškega nasilja. Ta analiza je pomembna, ker pojav nasilja preuči še z zornega kota posa-

meznika, ki ga doživlja, in interpretira v okviru specifičnega socialnega konteksta, v katerem se nasilje odvija. V tem delu predstavijo pomembna spoznanja v zvezi s tem, kako učenci razmišljajo, zakaj se nekdo odloči za nasilno vedenje in zakaj se večkrat ne odločijo za ukrepanje, ko so mu priča (socialne in fizične posledice morebitnega takšnega ukrepanja), pa tudi, kdaj in kje iščejo pomoč. Te ugotovitve so pomagale pri validaciji smernic za preprečevanje medvrstniškega nasilja. Pri iskanju pomoči odraslih sta odločilna zavedanje učencev, da ima njihovo poročanje zares pozitiven učinek, in zaupanje, da jim bodo učitelji lahko pomagali. Učitelji so na splošno podprli predstavljene smernice za preprečevanje medvrstniškega nasilja in ustrezno ravnanje ob njegovem pojavu, hkrati pa poudarili, da za izpolnjevanje smernic v celoti niso dovolj opremljeni oz. nimajo na razpolago virov, da bi ga lahko izvedli.

Če torej povzamemo: avtorji z bogatimi raziskovalnimi izkušnjami in raznolikimi pristopi sistematično predstavijo kompleksnost in odtenke različnih psihosocialnih dejavnikov, povezanih z medvrstniškim nasiljem. Pri tem je izviren predvsem poudarek na celoviti predstavitvi različnih načinov udeležnosti v medvrstniškem nasilju, ki zadevajo raven psihosocialnih značilnosti razredov. Ta prispevek je ključen, saj so različni programi do zdaj pogosto spregledali pomembno vlogo razrednega konteksta in njegove socialne dinamike, to pa je prispevalo k temu, da so se do zdaj izkazali za manj učinkovite prav pri mladostnikih, pri katerih je medvrstniško nasilje najpogostejše. Monografija je tako obvezno branje za vse, ki se ukvarjajo z mladostniki, ki so na kakršen koli način izpostavljeni medvrstniškemu nasilju.

Literatura

Košir, Katja, in Tanja Špes, ur. 2025. *Celostni pristop k medvrstniškemu nasilju: psihosocialni konteksti in raziskovalne strategije*. Založba Univerze v Mariboru.